

XUSUSIY UNIVERSITETLARNING DAVLAT IQTISODIYOTGA
TA'SIRI

Jamoliddinova Dilafro'z Umidjon qizi

Osiyo xalqaro universiteti talabasi

E-mail: jamoliddinovadilafroz@gmail.com

Telefon: +998331663112

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19911717>

Annotatsiya: Mazkur maqolada xususiy universitetlarning davlat iqtisodiyotiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Xususan, oliy ta'lim tizimida xususiy sektorning rivojlanishi natijasida raqobat muhitining kuchayishi, ta'lim sifati va samaradorligining oshishi, shuningdek, inson kapitalining rivojlanishiga qo'shilayotgan hissasi o'rganiladi. Tadqiqotda xususiy universitetlarning yangi ish o'rinlari yaratish, investitsiyalarni jalb qilish, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish hamda davlat byudjetiga tushumlarni ko'paytirishdagi o'rni asoslab beriladi. Shu bilan birga, maqolada xususiy oliy ta'lim muassasalari faoliyatida uchrashi mumkin bo'lgan muammolar — ta'lim sifati nazorati, ijtimoiy tengsizlik va hududiy tafovutlar kabi masalalar ham ko'rib chiqiladi. Tahlillar asosida xususiy universitetlarning davlat iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'siri mavjudligi, biroq bu jarayon samaradorligi davlat tomonidan to'g'ri tartibga solish va nazorat mexanizmlariga bog'liqligi xulosa qilinadi.

Аннотация: В данной статье научно-теоретически и практически анализируется влияние частных университетов на государственную экономику. В частности, рассматриваются усиление конкурентной среды в системе высшего образования в результате развития частного сектора, повышение качества и эффективности образования, а также вклад в развитие человеческого капитала. В исследовании обосновывается роль частных университетов в создании новых рабочих мест, привлечении инвестиций, стимулировании инновационной деятельности, а также в увеличении поступлений в государственный бюджет.

Вместе с тем в статье рассматриваются возможные проблемы в деятельности частных высших учебных заведений — такие как контроль качества образования, социальное неравенство и региональные различия. На основе проведённого анализа делается вывод о том, что частные университеты оказывают положительное влияние на экономическое развитие государства, однако эффективность данного процесса зависит от правильного государственного регулирования и механизмов контроля.

Abstract: This article analyzes the impact of private universities on the state economy from both scientific-theoretical and practical perspectives. In particular, it examines the strengthening of the competitive environment in the higher education system as a result of the development of the private sector, the improvement of the quality and efficiency of education, as well as its contribution to the development of human capital. The study substantiates the role of private universities in creating new jobs, attracting investments, stimulating innovative activities, and increasing revenues to the state budget.

At the same time, the article addresses potential challenges in the activities of private higher education institutions, such as quality assurance in education, social inequality, and

regional disparities. Based on the analysis, it is concluded that private universities have a positive impact on the economic development of the state; however, the effectiveness of this process depends on proper government regulation and control mechanisms.

Kalit soʻzlar:

Xususiy universitetlar, oliy taʼlim tizimi, davlat iqtisodiyoti, inson kapitali, investitsiyalar, taʼlim sifati, mehnat bozori, iqtisodiy rivojlanish, innovatsiyalar, raqobat muhiti, bandlik, byudjet tushumlari, taʼlim islohotlari.

Kirish

Soʻnggi yillarda oliy taʼlim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida xususiy universitetlar soni sezilarli darajada oshib bormoqda. Bu jarayon nafaqat taʼlim sohasida raqobat muhitini shakllantirish, balki davlat iqtisodiyotining turli yoʻnalishlariga ijobiy taʼsir koʻrsatish bilan ham ahamiyatlidir. Xususiy oliy taʼlim muassasalari zamonaviy bilim va koʻnikmalarga ega mutaxassislar tayyorlash orqali inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qiladi, bu esa oʻz navbatida iqtisodiy oʻsishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda davlat va xususiy sektor oʻrtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, taʼlim sifatini oshirish hamda mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash dolzarb masalaga aylangan. Xususiy universitetlar aynan shu ehtiyojlardan kelib chiqib, moslashuvchan oʻquv dasturlari, innovatsion yondashuvlar va zamonaviy infratuzilma orqali taʼlim xizmatlarini taklif etmoqda. Natijada, taʼlim tizimida samaradorlik ortib, iqtisodiyot uchun zarur boʻlgan malakali mutaxassislar bazasi kengaymoqda.

Shu bilan birga, xususiy universitetlarning rivojlanishi yangi ish oʻrinlari yaratish, xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb qilish, xizmatlar bozorini kengaytirish kabi iqtisodiy omillar bilan ham chambarchas bogʻliqdir. Biroq ushbu jarayonda taʼlim sifati ustidan nazoratni taʼminlash, ijtimoiy tenglikni saqlash va hududlar oʻrtasidagi tafovutlarni kamaytirish kabi masalalar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — xususiy universitetlarning davlat iqtisodiyotiga koʻrsatadigan taʼsirini tahlil qilish, ularning ijobiy va salbiy jihatlarini aniqlash hamda bu borada samarali taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism

Xususiy universitetlarning rivojlanishi zamonaviy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi boʻlib, u bevosita inson kapitalini shakllantirish, innovatsion muhitni rivojlantirish va mehnat bozori samaradorligini oshirish bilan bogʻliqdir. Iqtisodiy nazariyalarga koʻra, taʼlimga yoʻnaltirilgan investitsiyalar uzoq muddatda iqtisodiy oʻsishning asosiy drayverlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, xususiy universitetlar davlat zimmasidagi taʼlim xarajatlarini qisman kamaytirib, resurslardan samarali foydalanishga xizmat qiladi.

Birinchidan, xususiy universitetlar mehnat bozori talablariga tez moslashuvchanligi bilan ajralib turadi. Ular oʻquv dasturlarini ish beruvchilar ehtiyojidan kelib chiqib yangilab boradi, bu esa bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirishga yordam beradi. Masalan, axborot texnologiyalari, biznes boshqaruvi va moliya yoʻnalishlarida xususiy sektor faolroq boʻlib, qisqa muddatda yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash imkonini yaratmoqda. Natijada, iqtisodiyotning raqobatbardoshligi ortadi.

Ikkinchidan, xususiy universitetlar investitsiyalarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Ular ko'pincha xorijiy hamkorlar bilan ishlaydi, xalqaro ta'lim dasturlarini joriy etadi va shu orqali mamlakatga yangi texnologiyalar hamda boshqaruv tajribasini olib kiradi. Bu esa innovatsion rivojlanishni jadallashtiradi. Shuningdek, xususiy oliy ta'lim muassasalari infratuzilma, xizmatlar va ta'lim texnologiyalariga katta miqdorda mablag' kiritadi, bu esa umumiy iqtisodiy faollikni oshiradi.

Uchinchidan, xususiy universitetlar yangi ish o'rinlari yaratish orqali iqtisodiy faollikka hissa qo'shadi. Ular nafaqat professor-o'qituvchilar, balki ma'muriy xodimlar, texnik xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislar uchun ham ish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bundan tashqari, universitetlar atrofida qo'shimcha xizmatlar (ijara uylari, transport, ovqatlanish, kitob savdosi va boshqalar) rivojlanib, kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlaydi.

To'rtinchidan, xususiy universitetlar davlat byudjetiga soliq tushumlari orqali ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ularning faoliyati natijasida shakllanadigan daromadlar, ish haqlari va xizmatlar aylanmasi soliqqa tortilib, davlat moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, davlat xususiy sektor orqali ta'limga bo'lgan talabni qondirib, o'z xarajatlarini optimallashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Biroq xususiy universitetlarning rivojlanishi bilan bog'liq ayrim muammolar ham mavjud. Eng muhim masalalardan biri — ta'lim sifati ustidan nazoratni ta'minlashdir. Ba'zi hollarda foyda olish maqsadi ustuvor bo'lib qolib, ta'lim sifati yetarli darajada bo'lmasligi mumkin. Shu sababli davlat tomonidan akkreditatsiya, litsenziyalash va monitoring tizimlarini kuchaytirish zarur.

Yana bir muhim muammo — ijtimoiy tengsizlik masalasidir. Xususiy universitetlarda o'qish narxi nisbatan yuqori bo'lgani sababli, barcha qatlamlar uchun teng imkoniyatlar yaratilmasligi mumkin. Bu esa ijtimoiy tafovutlarning ortishiga olib kelishi ehtimolini yuzaga keltiradi. Shu bois grantlar, stipendiyalar va imtiyozli kreditlar tizimini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Hududiy rivojlanish nuqtai nazaridan ham muayyan tafovutlar kuzatiladi. Xususiy universitetlar asosan yirik shaharlarda joylashgan bo'lib, chekka hududlarda ta'lim imkoniyatlari cheklangan. Bu esa hududlar o'rtasidagi iqtisodiy va ijtimoiy nomutanosiblikni kuchaytirishi mumkin.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, xususiy universitetlar davlat iqtisodiyotiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ular inson kapitalini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish, bandlikni oshirish va innovatsion faoliyatni rag'batlantirish orqali iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu jarayonning samaradorligi ko'p jihatdan davlatning to'g'ri siyosati va tartibga solish mexanizmlariga bog'liqdir.

Kelgusida xususiy universitetlar faoliyatini yanada takomillashtirish uchun quyidagi strategik yo'nalishlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- ta'lim sifati ustidan qat'iy nazoratni kuchaytirish;
- davlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish;
- ijtimoiy tenglikni ta'minlash uchun moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish;
- hududlarda xususiy ta'lim muassasalarini rivojlantirishni rag'batlantirish;

- innovatsion va amaliy yo‘nalishlarga ustuvorlik berish.

Shunday qilib, xususiy universitetlar mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim omillaridan biri sifatida qaralib, ularning samarali faoliyati barqaror iqtisodiy o‘shishni ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. World Bank. *World Development Report: Learning to Realize Education’s Promise*. Washington, DC: World Bank, 2018.
2. World Bank. *The Human Capital Project*. Washington, DC: World Bank, 2019.
3. OECD. *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing, 2023.
4. OECD. *The Role of Private Higher Education in the Global Education System*. Paris: OECD Reports, 2020.
5. UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2022*. Paris: UNESCO Publishing, 2022.
6. UNESCO. *Higher Education in a Globalized World*. Paris: UNESCO, 2021.
7. International Monetary Fund. *World Economic Outlook: Human Capital and Growth*. Washington, DC: IMF, 2020.
8. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. *Oliy ta’lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha rasmiy ma’lumotlar va hisobotlar*. Toshkent, 2023.
9. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. *O‘zbekiston Respublikasida ta’lim va iqtisodiyot ko‘rsatkichlari*. Toshkent, 2023.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti. *Oliy ta’lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlar, 2019–2024*.
11. Becker, G.S. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis*. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
12. Psacharopoulos, G., Patrinos, H.A. *Returns to Investment in Education: A Decennial Review of the Global Literature*. World Bank Policy Research Working Paper, 2018.
13. Altbach, P.G., Reisberg, L., Rumbley, L.E. *Trends in Global Higher Education*. Paris: UNESCO, 2009.
14. Marginson, S. *The Public/Private Divide in Higher Education*. London: Routledge, 2016.